

<https://doi.org/10.15407/socium2020.03.091>
УДК 314.7

Майданік І.П. канд. соціол. наук, старший науковий співробітник сектору міграційних досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, бул. Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна, email: Sulamif@online.ua, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0422-1364>

МІГРАНТИ У ВЕЛИКИХ МІСТАХ УКРАЇНИ: СКЛАД І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЗАЛУЧЕНІСТЬ

Метою статті є виявлення основних міграційних контингентів великих міст України, встановлення особливостей їх залучення до місцевих ринків праці та інфраструктурних послуг локального рівня. Робота спрямована на вирішення наукової суперечності між високою концентрацією мігрантів у окремих містах і дослідженнями, що переважно здійснюються на державному рівні. Зміна дослідницького фокусу з національного на місцевий рівень зумовлює актуальність і новизну публікації. Здійснено структурування предметного поля дослідження міграції на рівні окремих поселень (локальностей). Залежно від ступеня вбудованості прибулого населення в організацію міської системи у статті виокремлюється два основних типи осіб: мігранти-відвідувачі та мігранти-мешканці. До першої групи належать особи, які проживають поза межами великих міст, але здійснюють туди систематичні поїздки з метою навчання або праці (так звані маятникові та вахтові мігранти). Вони чинять великий вплив на транспортну інфраструктуру великих міст України, яка наразі потребує оновлення та модернізації. Мігранти-мешканці прибувають до великих міст на тривалій строк або назавжди, створюючи таким чином більш міцні та різноманітні зв'язки з локальністю прибуття. Найбільшого впливу від присутності цієї групи зазнають житлово-комунальна, побутова та освітня інфраструктура великих міст. Категорія мігрантів-мешканців у великих містах є досить різномірною за складом: до неї належать іноземці та українці, які прибули з інших регіонів (серед них вирізняється численна група ВПО). Соціально-економічна залученість міждержавних іммігрантів великою мірою залежить від наявності легального правового статусу.

Ключові слова: міграція, мігранти, іммігранти, маятникові мігранти, мігранти-відвідувачі, мігранти-мешканці, великі міста, соціально-економічна залученість.

Maidanik I.P., PhD. (Sociology), Senior Research Fellow of Migration Study Department, Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 60, Taras Shevchenko Boulevard, Kyiv, 01032, Ukraine, email: Sulamif@online.ua, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0422-1364>

MIGRANTS IN BIG CITIES OF UKRAINE: COMPOSITION AND SOCIO-ECONOMIC INVOLVEMENT

The purpose of the article is to identify the main migration groups of big cities of Ukraine, to define the features of their involvement in cities labour markets and infrastructure services at the local level. The work is aimed at resolving the scientific contradiction between the high concentration of migrants in specific cities and researches, which are carried out mostly at the state level. The change of research focus from the national to the local level determines the relevance and novelty of the

publication. The article structures the subject field of migration research at the level of certain settlements (localities). Depending on the degree of arrived population, integration into the organization of the city system, the article distinguishes two main types of persons: migrant visitors and migrant residents. The first group includes people who live outside big cities but make regular trips there to study or work (so-called pendulum and shift migrants). The significant impact of this group is on the transport infrastructure of Ukraine's big cities, which is currently in need of renovation and modernization. Migrant residents, arriving in big cities, settle there for a long time or for good, thus creating more robust and diverse connections with the locality of arrival. This group's presence mostly affects housing, communal, household and educational infrastructure of big cities. The category of migrant residents in big cities has quite a heterogeneous composition: this includes foreigners and Ukrainians who came from other regions (among which there is a large group of internally displaced persons). Socio-economic involvement of international immigrants largely depends on the legal status holding.

Keywords: *migration, migrants, immigrants, pendulum migrants, migrant visitors, migrant residents, big cities, social-economic involvement.*

Для сучасного світу характерна тенденція до зростання чисельності міського населення. Міграційні процеси є важливим фактором, що зумовлює збільшення містян на національному та глобальному рівнях. Протягом останніх років науковці здійснили серію досліджень, присвячених особливостям міграційної ситуації в окремих містах світу. Результати цих напрацювань представлені у звітах міжнародних експертних груп (зокрема, “Міграції та їх вплив на міста” [1], “Мігранти і міста: нове партнерство для управління мобільністю” [2]) та статтях окремих науковців. Ці праці є частиною ширшої наукової дискусії про необхідність зміни одиниць аналізу у сучасних дослідженнях міграцій. Н. Глік Шиллер та А. Жаглар переконують, що більшість розробок у міграційній сфері здійснюється на засадах так званого “методологічного націоналізму”, коли перебіг аналізованих процесів розглядається переважно у межах територій, окреслених державними кордонами окремих країн [3]. Такий підхід суперечить реальним процесам прибуття та адаптації іммігрантів, що визначаються структурами, сформованими на теренах конкретних населених пунктів. Це протиріччя дає поштовх до вивчення особливостей міграційних процесів окремих поселень. Розпочинати цей напрям дослідницької діяльності доцільно з великих міст, враховуючи їх масштаб та значення для розвитку країни. У працях міжнародних експертів вивчення міграційних особливостей великих міст відбувається переважно під час вибіркового обстеження, проведених серед населення, прибулого до поселень зазначеного типу. У цьому контексті можна згадати опитування мігрантів у межах торговельних ареалів Варшави, Праги [4] та Берліну [5].

В Україні наявні поодинокі ініціативи з вивчення становища прибулого населення у межах окремих населених пунктів. Першим дослідженням такого характеру було опитування “нетрадиційних” іммігрантів у Києві, перший раунд якого відбувся у 2001–2002 рр. [6], а другий – сім років потому [7]. Наприкінці 2019 р. експерти аналітичного центру CEDOS провели у столиці розвідувальне дослідження щодо становища жінок-іммігранток [8]. Внутрішні міграції досліджували фахівці Інституту де-

мографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, провівши у 2005 р. опитування столичних працівників, які прибули до Києва з інших регіонів України [9]. Багатий матеріал про маятниковий рух населення у великих містах України за радянських часів зібрано у працях І. Прибиткової [10]. З огляду на мінливість соціально-економічної ситуації в містах, виникнення нових чинників впливу, дослідження попереднього етапу не можна вважати вичерпним джерелом для наукового аналізу поточного періоду. Сучасна наука потребує нових теоретичних підходів і свіжих емпіричних даних.

Мета статті – виявити основні міграційні контингенти великих міст України, встановити особливості їх залучення до місцевих ринків праці й інфраструктурних послуг локального рівня.

Дослідження міграцій в окремих населених пунктах охоплює два важливих аспекти: визначення локальної специфіки та оцінювання впливу міграції на розвиток самих поселень, зміну їх масштабів, ролі у загальнодержавній структурі населених пунктів, трансформацію ринку праці та інфраструктури тощо. Наукові розвідки з окреслення локальної специфіки поділяються на дослідження особливостей міграційної ситуації у порівнянні з іншими поселеннями (аналогічного та відмінного типу) та виявлення характерних ознак міграційного населення у порівнянні з місцевими мешканцями (рис. 1). Результати порівняльного аналізу між поселеннями різного типу (між містами і селами, містами різного розміру тощо) можуть бути інструментом типологізації міграцій. Зіставлення аналізованих процесів у поселеннях ідентичного типу (зокрема, у містах-мільйонниках, малих монофункціональних містах) сприяють визначенню унікальних характеристик, притаманних окремим кейсам.

Дослідження впливу міграції на розвиток окремих поселень доцільно розпочати з визначення структури міграційних контингентів, які у них проживають. Міграційний ефект залежить від ступеня інтегрованості мігрантів, їх зв'язків із соціально-економічними структурами місць вселення. Залежно від ступеня “вбудованості” прибулого населення в організацію міської системи можна виокремити два основні типи осіб: 1) мігранти-відвідувачі; 2) мігранти-мешканці.

Перша група охоплює відвідувачів, які мають усталені зв'язки з визначеним поселенням. Найчастіше це маятникові та вахтові мігранти, які працюють (або навчаються) у певному місті, проживаючи за його межами. Важлива характеристика цих груп – повторюваність і системність у шаблонах курсування населення між населеними пунктами проживання та працевлаштування.

Друга група охоплює мігрантів-мешканців, які здійснюють “повний” переїзд до нового поселення, вбудовуючись одночасно у його трудові та інфраструктурні форми. Ця категорія включає як зовнішніх, так і внутрішніх мігрантів, натомість учасники маятникових переміщень у великих містах України – це переважно громадяни, які проживають у населених пунктах, розташованих неподалік від центрів щоденного прибуття. Окупація Криму та частини Донецької й Луганської областей призвела до появи чисельної категорії внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у структурі внутрішніх мігрантів-мешканців. Багато з них оселяються у великих містах, формуючи помітну частку мігрантів-мешканців.

Рис. 1. Предметне поле дослідження міграції в окремих локальностях (поселеннях)

Джерело: складено автором.

Суттєвою різницею між мігрантами з категорій “відвідувачів” і “мешканців” у контексті впливу на соціальну інфраструктуру населеного пункту прибуття є місце проживання їхніх родин. Сім’ї представників маятникового та вахтового руху населення залишаються поза межами пунктів прибуття, не користуючись, таким чином, послугами соціальної інфраструктури, наявними у цих поселеннях. Мігранти-мешканці переїжджають у нову місцевість переважно з усіма членами сім’ї. Винятки можуть становити, зокрема, шукачі притулку, які не мають необхідних документів для возз’єднання родини на території країни вселення.

Аналізуючи демографічні перспективи столичного регіону, дослідники вводять в обіг поняття денного населення визначеного населеного пункту та денних візитерів у ньому [11, с. 252]. Перше поняття охоплює осіб, які протягом будь-якого часу в межах доби спостереження перебували в адміністративних межах поселення. Це постійне та незарєстроване населення, особи, які тимчасово перебувають в лікарнях, санаторіях,

готелях, приїхали в гості або подорожують транзитом, частина торговців, які не входять до складу постійного населення, екскурсанти, маятникові мігранти й неорганізовані торговці на вулицях і у дворах. Категорія денних візитерів формується з останніх трьох контингентів і відрізняється за складом від групи мігрантів-відвідувачів за рахунок екскурсантів і частини вуличних торговців, які не мають усталених зв'язків з поселенням прибуття.

Строканий склад мешканців великих міст обумовлює складність процедури обрахування реальної чисельності населення у них. Основні проблеми пов'язані з визначенням чисельності незареєстрованих осіб, більшість з яких належать до певної міграційної групи. Першим кроком у дослідженні впливу міграції на ринок праці та інфраструктуру великих міст є визначення чисельності прибулих контингентів у цих поселеннях. В українській науці було реалізовано лише поодинокі ініціативи, спрямовані на досягнення цього завдання. Зокрема, аналізуючи демографічні перспективи м. Києва, експерти оцінили, що наприкінці першої декади 2000-х років кожна сьома особа, яка працювала у столиці, входила до групи маятникових або внутрішніх трудових мігрантів [11, с. 253].

Великий потенціал щодо вивчення масштабів маяткової міграції належить використанню даних стільникових операторів. Ця інформація слугувала основою для оцінювання кількості осіб, які щоденно приїжджають у м. Київ, що відбулося у рамках співпраці столиці та Світового банку у 2015 р. Згідно з результатами цього дослідження, до Києва щоденно прибуває близько 0,5 млн осіб¹, проте такі розрахунки не мають можливості розбиття загальної кількості прибулих за контингентами. Подібну дослідницьку ініціативу реалізувала також Львівська міська рада спільно з компанією "Vodafone Україна", в результаті якої середня оціночна чисельність осіб, які щодня приїжджають до Львова, становила 152 тис. осіб (180 тис. у будні та 79 тис. у вихідні) [12]. У Харкові експерти оцінюють чисельність маятникових мігрантів у близько 134 тис. осіб [13, с. 52].

Прибулі особи є одночасно виробниками та споживачами суспільних благ, наявних у певному поселенні. Процес виробництва відображається у задіяності мігрантів на місцевих ринках праці, громадській чи волонтерській діяльності, а споживання – у користуванні об'єктами та послугами інфраструктури.

Характеристики зайнятості різних категорій мігрантів у великих містах залежать від багатьох причин: правового статусу, рівня інтеграції, обставин прибуття, планів на майбутнє тощо. Внутрішнім мігрантам легше здійснювати пошуки роботи у метрополіях, оскільки вони перебувають у звичному для них правовому та ментальному полі. Згідно зі звітом національної системи моніторингу внутрішньо переміщених осіб, майже три чверті (73%) опитаних у вересні 2019 р. були задоволені доступом до можливостей працевлаштування у місцях вселення [14, с. 21]. Ця категорія осіб має доступ до послуг Державної служби зайнятості, якими у січні-червні 2020 р. скориста-

¹ Щодня в Київ з області їздить півмільйона людей. *Хмарочос*. 2017. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2017/01/11/shhodnya-v-kiyiv-z-oblasti-yizdit-pivmilyona-lyudey-rezultati-doslidzhennya/>

лися 11,2 тис. ВПО; 4,1 тис. з них станом на 1 липня 2020 р. отримували допомогу з безробіття.

Зайнятість іммігрантів, які прибули з-поза меж України, може здійснюватися організовано (наприклад, у рамках реалізації міжнародних інвестиційних проєктів) чи стихійно. Ілюстрацією першого організаційного шляху є, зокрема, ремонт проспекту Палладіна у Києві, що виконувався турецькою компанією “Onur”². Зазвичай при здійсненні подібних проєктів міжнародні компанії визначають певну квоту для своїх працівників на виконання робіт. Працівники, залучені у межах таких квот, залишають територію України після завершення робіт. Іммігранти, які прибули в Україну самостійно, реалізують індивідуальні стратегії пошуку місця працевлаштування. Часто їх праця використовується у межах невеликих етнічних бізнесів, зокрема у торгівлі. У столиці та інших великих містах України можна спостерігати етнічне забарвлення у межах окремих секторів ринку праці, наприклад, продаж сухофруктів, випікання лавашів, заклади харчування національних кухонь країн походження тощо.

Оцінювання впливу мігрантів-відвідувачів на інфраструктуру великих міст доцільно розпочинати з її транспортної складової, якою ця група осіб активно користується, щоденно курсуючи між місцями проживання та працевлаштування або навчання. На сьогодні існує потреба координації муніципального транспорту українських метрополій і приміських поселень, необхідність будівництва або оновлення під’їзних шляхів до великих міст на основі узгодження інтересів, планів та дій всіх територіальних громад, яким належить територія наявних і потенційних доріг. Маятниковий рух населення створює велике навантаження на точки в’їзду у метрополію. Так, найзавантаженішими станціями столичного метрополітену у 2018 р. виявилися “Лісова”, “Академістечко” та “Вокзальна”, які є транспортними вузлами для жителів передмістя, які прибувають у Київ [15]. Можливим варіантом пом’якшення зазначеної проблеми є спорудження транспортних пересадкових пунктів на окраїнах великих міст, де особи, які приїжджають у метрополіси на особистому або приміському громадському транспорті, матимуть змогу пересісти на міський громадський транспорт. Втілення такого заходу дозволить знизити навантаження на дороги великих міст [12].

Перебуваючи у метрополіях, мігранти-відвідувачі користуються інфраструктурою торгівлі та ресторанного господарства, а також інфраструктурою побутового обслуговування. До останньої належать підприємства з ремонту й індивідуального пошиття взуття, ремонту та техобслуговування індивідуальних транспортних засобів, хімчистки, пральні, фотосалони, лазні, перукарні тощо [16, с. 173]. Проте частота й інтенсивність користування мігрантами-відвідувачами інфраструктурними послугами згаданих напрямів буде меншою порівняно з мігрантами-мешканцями, враховуючи обмежену тривалість їх перебування у метрополіях. Наявність реєстрації місця проживання обумовлює доступ до деяких інфраструктурних послуг в окремих поселеннях. Зокрема йдеться про державні амбулаторно-поліклінічні установи та стаціонарні установи охо-

² Горбань Ю. Иностранцы ищут работу в Украине: кто, откуда и сколько? *Укрінформ*. 2019. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/2644766-inostrancy-isut-rabotu-v-ukraine-kto-otkuda-i-skolko.html>

рони здоров'я, інфраструктурні об'єкти департаменту праці та соціального захисту населення тощо. Для окремих категорій міждержавних іммігрантів додатковими обмеженнями доступу до інфраструктурних послуг є відсутність належного правового статусу.

Освітня інфраструктура охоплює загальноосвітні навчально-виховні заклади та заклади вищої освіти різних рівнів акредитації. Загальноосвітніми школами та садочками користуються переважно мігранти-мешканці (як внутрішні, так і зовнішні). Щоправда доступ міжнародних іммігрантів до освітніх послуг суттєво залежить від їх правового статусу та ступеня інтегрованості. Діти маятникових мігрантів, проживаючи за межами метрополій, відвідують переважно загальноосвітні заклади у населених пунктах проживання. Натомість серед користувачів послуг закладів вищої освіти широко представлені всі міграційні контингенти. Частка маятникових мігрантів у метрополісах – це студенти ЗВО, які щовечора повертаються у приміську зону. Натомість студенти з числа мігрантів-мешканців оселяються у гуртожитках або винаймають житло. Мережа студентських гуртожитків у сучасній Україні потребує значного покращення, умови проживання у них часто не відповідають санітарним вимогам, зокрема щодо допустимої кількості осіб, які проживають в одній кімнаті, та мінімальної житлової площі на одну людину. Такі умови створюють, зокрема, підвищені ризики епідеміологічного характеру: повідомлялося про неодноразові спалахи коронавірусу у гуртожитках столиці³ та інших міст України.

Проблема нестачі місць у гуртожитках не є суто українською. У практиці інфраструктурного розвитку окремих міст світу наявні нестандартні підходи до її вирішення. Так, у Йоганесбурзі під гуртожиток було переобладнано зерносховище, а у Берліні та французькому м. Гавр існують гуртожитки, зроблені з металевих контейнерів⁴. Умови проживання у гуртожитках для українських та іноземних студентів великих міст можуть відрізнятися, у низці закладів освіти для останньої категорії осіб передбачено окремі гуртожитки⁵.

Згідно з даними Державної служби статистики, у 2017–2018 н. р. у закладах вищої освіти України навчалось близько 49 тис. іноземців. Майже всі вони (99,7%) навчались у ЗВО III та IV рівнів акредитації. Понад дві третини (69,4%) з них зараховано до ЗВО Києва та областей з центрами у метрополіях (Дніпропетровської, Львівської, Одеської й Харківської). На жаль, немає можливості дізнатися про концентрацію іноземних студентів саме у великих містах зазначених регіонів. Проте імовірно, що більшість мігрантів навчаються у поселеннях цього типу. З огляду на те, що столицю виокремлено у статистичній звітності, існує можливість порівняти чисельність іноземних

³ Спалах COVID-19 у гуртожитку КПІ: кількість хворих зросла до 133. *Укрінформ*. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/3072353-spalah-covid19-u-gurtozhitku-kpi-kilkist-hvorih-zroslo-do-133.html>

⁴ Студентські гуртожитки або школа життя: як загартовується молодь України. *112.ua*. 2019. URL: <https://ua.112.ua/statji/studentski-hurtozhytky-abo-shkola-zhyttia-yak-zahartovuietsia-molod-krainy-493005.html>

⁵ Гуртожитки для проживання іноземних студентів. Студмістечко: Національний технічний університет "ХПІ". URL: <https://web.kpi.kharkov.ua/hostels/prozhivannya-dlya-inozemnih-studentiv/>

студентів у Києві та області. У столичній метрополії у 2017–2018 н. р. навчалось 10,7 тис. іноземців, а в області – лише 35 осіб. Для інших регіонів співвідношення між чисельністю міжнародних студентів у метрополіях і решті поселень може бути іншим. Проте тенденція до скупчення цієї категорії осіб у великих містах, імовірно, є характерною для всіх областей.

Харківщина посіла лідируючу позицію як у кількості іноземних студентів у 2017–2018 н. р., так і в їх частці серед усіх студентів регіону (табл. 1). Найменшою їх частка є на Львівщині. Одеська область поступається Києву в абсолютних показниках, проте випереджає у відносних. Питома вага іноземних студентів на Дніпропетровщині та у столиці майже однакова: подібна до загальноукраїнської ситуації. Іноземні студенти у повному складі оплачують навчання в українських ЗВО власним коштом, оскільки на навчання за державним замовленням можуть претендувати лише громадяни України. Серед загальної кількості студентів в Україні, міжнародні мігранти становлять 3,7%, а серед осіб, які навчаються за кошти фізичних осіб – 7,0%. Таким чином, наявність іноземців у вітчизняних закладах освіти є одним з додаткових джерел фінансування та розвитку освітньої інфраструктури у місцях високої концентрації цієї групи. Найчастіше іноземні студенти прибувають до України з Індії, Азербайджану, Туркменістану, Марокко, Нігерії, частки громадян відповідних держав становили у 2017–2018 н. р. 15,6%, 13,7%, 7,5%, 7,2% і 5,5% відповідно. Щоправда у зв'язку з епідемією коронавірусу чисельність і структура студентів може змінюватися. Так, Індія 7 липня 2020 р. розпочала четверту хвилю евакуації своїх громадян (включно зі студентами) з України на батьківщину⁶.

Таблиця 1

Чисельність і питома вага іноземних студентів у 2017–2018 н. р. в Україні та окремих її регіонах

	Чисельність іноземних студентів, осіб	Частка іноземних студентів серед загальної кількості студентів, %
Україна	48 836	3,7
Дніпропетровська область	2977	3,2
Львівська область	1447	1,3
Одеська область	5286	5,7
Харківська область	13 456	8,7
м. Київ	10 689	3,0

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України (див.: Вища освіта в Україні. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vysh_osvita/arch_vysh_osvita.htm).

Окупація Криму та частини територій Донецької та Луганської областей поставила виклики щодо збереження потенціалу надання освітніх послуг, який існував на цих територіях раніше. З цією метою було організовано масштабний інфраструктурний проект з переміщення деяких закладів вищої освіти Донеччини, Луганщини та Криму

⁶ Important Advisories. The Embassy of India official web-site. 2020. URL: <https://www.eoiukraine.gov.in/index.php>

на території, підконтрольні Україні. У цілому було переміщено майже двадцять закладів вищої освіти. Переважна більшість з них знайшли нові домівки не в метрополіях, а у менших за розміром містах: Вінниці, Краматорську, Маріуполі, Старобільську тощо. Лише Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського та Луганська державна академія культури і мистецтв поновили свою діяльність у Києві, а Луганський національний аграрний університет деякий час працював у Харкові.

Мігранти-мешканці, оселяючись у певному поселенні, користуються його житлово-комунальною інфраструктурою. Дослідження показують наявність специфіки проживання різних міграційних контингентів у місцях вселення. Вітчизняна та зарубіжна наукова література не приділяє уваги особливостям розселення внутрішніх мігрантів, яке, очевидно, регулюється фінансовими можливостями прибулих щодо придбання або винайму житла. У деяких випадках проблему забезпеченості житлом можуть вирішувати роботодавці, переважно, за допомогою гуртожитків. Особливості проживання ВПО обумовлені вимушеним характером їх прибуття до нових точок вселення. У багатьох випадках вони не мали змоги продати житло у місцях походження, що могло би забезпечити певний фінансовий резерв для облаштування на новому місці. Отже, частка ВПО, які проживають у власному житлі, залишається дуже низькою попри тенденцію до поступового зростання цього показника (згідно з результатами національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами, у червні 2017 р. ця частка становила 9%, а у вересні 2019 р. збільшилась до 17% [14, с. 21]. Помітна група ВПО (26% у червні 2017 р. і 15% у вересні 2019 р.) проживала у родичів або приймаючих сім'ях, що не є характерним для інших контингентів мігрантів-мешканців і вказує на рівень (не)безпеки у рідних поселеннях до виїзду. Найбільша частка ВПО (44% у 2019 р.) винаймала окремі квартири для проживання.

Світова наука має багатий досвід дослідження шаблонів розселення так званих "помітних" мігрантів, які за етнічним походженням і зовнішнім виглядом відрізняються від місцевого населення. Перші теоретичні розробки у цьому контексті пов'язані з працями Чиказької соціологічної школи, здійсненими ще на початку минулого століття. До них належать теорія концентричних зон, цикл расових стосунків, етнічна сукцесія та інші.

Для позначення місць високої концентрації мігрантів у межах певних поселень активно використовується поняття "етнічного анклав", яке увійшло у вжиток ще у 1980 р. Науковці виокремлюють низку механізмів, що призводять до створення анклавів, зокрема це – "відплив білих" [17, с. 227], "уникання білих" [17, с. 229]. Теорія просторової стратифікації порушує проблему маніпуляції простором міста з боку його мешканців. Деякі міські структури, наприклад агенції з нерухомості, приватні маклери або об'єднання співвласників, можуть створювати бар'єри для проникнення мігрантів у певні райони або житлові комплекси, оскільки вони апріорі сприймаються небажаними сусідами у престижніших локаціях міста. Ці процеси можуть втілюватись як представлення вибіркової інформації про наявне житло на ринку нерухомості, прямої відмови у вселенні тощо. Проте етнічне походження особи, як причина недопущення до певних резидентних зон міста, майже не артикулюється у явному вигляді. Мотиви для відмови є іншими [18, с. 10].

Теоретична модель гетеролокалізму описує протилежні процеси територіальної розпорошеності місць проживання мігрантів у містах вселення. Географічне дистанціювання у такому разі не означає відсутності контактів між вихідцями з однієї країни та відчуття приналежності до громади. Сучасні засоби комунікації суттєво спрощують налагодження та підтримання таких зв'язків.

Більшість теоретичних напрацювань, що описують моделі розселення мігрантів у містах, побудовані на емпіричному матеріалі західних країн. В Україні дослідження місць резидентної концентрації іммігрантів, як і будь які наукові ініціативи з вивчення особливостей перебування представників цієї групи, є досить рідкісними. Результати обох раундів опитування “нетрадиційних” іммігрантів у Києві не дають підстав говорити про формування етнічних анклавів у столиці. Емігранти, охоплені обстеженням, проживали у різних адміністративних одиницях м. Київ. У віддалених від центру районах з мало комфортним і недорогим житловим фондом, кількість прибулих іншого етнічного походження – дещо вища, проте їх частка у загальній чисельності мешканців була незначною. Крім того, вони проживали на визначених територіях дисперсно [7, с. 150]. Внутрішні мігранти-мешканці, які прибувають до столиці, також часто оселяються у віддалених районах столиці, враховуючи порівняно невисоку платоспроможність.

Важливим фактором, що впливає на географію розселення іммігрантів, є наявність ринків, де працює велика їх частка. Значення цього чинника підкреслюють дослідники з різних країн світу (зокрема, Польщі [4, с. 27] та Росії [17, с. 240]). Проте стандарти розселення на територіях, розташованих неподалік великих торговельних зон, суттєво розрізняються навіть у межах однієї країни [17, с. 240].

Висновки. Вивчення міграційної ситуації великих міст України вимагає нових підходів теоретичного та практичного характеру, адже протягом тривалого часу наукові розробки цієї царини зростали на ґрунті загальнодержавної чи регіональної уніфікації. Основною проблемою, що гальмує поступ досліджень локального масштабу, є відсутність емпіричної бази. Статистичні відомості про прибуття та зайнятість іноземців в Україні, а також про внутрішні міграції, розповсюджуються у розрізі регіонів, тому немає змоги виокремити великі міста у загальній структурі випадків, зафіксованих в області з центром у метрополії. На цьому фоні вигідно відрізняється лише м. Київ, яке виступає окремою одиницею оприлюднення статистичних даних, враховуючи столичний статус міста.

Фокусування на міграційних процесах окремих поселень породжує необхідність побудови своєрідної міграційної мапи із зазначенням основних контингентів прибулого населення. Міграційні групи великих міст України розрізняються за фактом перетину державного кордону, правовим статусом, мотивацією до прибуття тощо. Запропонований у статті поділ прибулого населення на мігрантів-відвідувачів та мігрантів-мешканців є корисним у контексті вивчення впливу мігрантів на ринок праці та соціальну інфраструктуру великих міст, адже факт проживання у метрополії автоматично актуалізує необхідність доступу до інфраструктурних послуг різного характеру. Тривалість фактичного перебування і наміри щодо майбутнього проживання у містах

є важливими змінними, що визначають стратегії та можливості мігрантів для виходу на ринок праці та доступу до інфраструктури.

Визначення кількісних характеристик кожної з виокремлених міграційних груп українських метрополій потерпає від браку вихідних даних. Вирішити цю проблему можна за рахунок проведення перепису населення, здатного запропонувати науковцям та практикам інформацію про чисельність і соціально-демографічний склад населення на різних рівнях аналізу. Натомість вивчення детальніших питань щодо інтеграції у громаду вселення, користування інфраструктурними послугами, стосунків між корінним і приїжджим населенням тощо у будь-якому разі вимагатиме додаткових джерел інформації. Зацікавленою стороною досліджень окресленого характеру має виступати місцева влада, адже до її функцій належить налагодження комфортного середовища для мешканців конкретних поселень. Сьогодні існують лише поодинокі проєкти з дослідження окремих міграційних категорій в українських метрополіях, що пояснюється недостатнім усвідомленням значущості цієї проблематики. Актуальними перспективами для подальших розвідок є виявлення шаблонів розселення імміграційного населення у великих містах України, вивчення взаємозв'язків між житловими умовами різних міграційних груп і поширенням коронавірусної хвороби серед них.

Список використаних джерел

1. Migration and its Impact on Cities. World Economic Forum. 2017. 171 p. URL: http://www3.weforum.org/docs/Migration_Impact_Cities_report_2017_low.pdf
2. World Migration Report 2015. Migrants and Cities: New Partnership to Manage Mobility. URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2015-migrants-and-cities-new-partnerships-manage-mobility>
3. Glick Shiller N., Caglar A. Migrant Incorporation and City Scale: Towards a Theory of Locality in Migration Studies. URL: https://www.academia.edu/33691522/Migrant_Incorporation_and_City_Scale_Towards_a_Theory_of_Locality_in_Migration_Studies?email_work_card=title
4. Huwelmiaier G. From “Jarmark Europa” to “Commodity City”. New Marketplaces, Post-socialist Migrations and Cultural Diversity in Central and Eastern Europe. *Central and Eastern European Migration Review*. 2015. June. Vol. 4. No. 1. P. 27–39. URL: http://www.ceemr.uw.edu.pl/sites/default/files/CEEMR_Vol_4_No_1_Huwelmeier.pdf
5. Huwelmiaier G. Bazaar Pagodas – Transnational Religion, Postsocialist Marketplaces and Vietnamese Migrant Women in Berlin. *Religion and Gender*. 2013. Vol. 3. No. 1. P. 75–88. URL: https://www.academia.edu/15688010/Bazaar_Pagodas_-_Transnational_Religion_Postsocialist_Marketplaces_and_Vietnamese_Migrant_Women_in_Berlin
6. Рубл Б., Малиновська О. “Нетрадиційні” іммігранти у Києві. Київ: Стилос. 2003. 447 с.
7. Брайчевська О., Малиновська О., Пилинський Я. “Нетрадиційні” іммігранти у Києві: сім років потому. Київ: Стилос. 2009. 280 с.
8. Фітісова А., Ломоносова Н., Філіпчук Л. Жінки-іммігрантки в Україні: проблеми та бар’єри у доступі до гідної праці. Київ: Аналітичний центр CEDOS. 2019. 44 с.
9. Майданік І.П. Гендерні аспекти міграційного впливу на ринок праці м. Києва. *Український соціум*. 2006. № 1 (12). С. 53–59. <https://doi.org/10.15407/socium2006.01.053>
10. Прибиткова І.М. Презентація міста в просторово-часовій парадигмі. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2013. № 3. С. 3–25.
11. Позняк О.В. Демографічні перспективи столичного регіону в контексті змін територіальної структури населення України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Еко-*

номічний простір України: регіоналізація та інтеграція в умовах суспільних трансформацій. 2011. Вип. 1 (87). С. 249–257.

12. Маятникова міграція: 180 тис. людей щодня в'їжджають до Львова. *Galinfo*. 2018. URL: https://galinfo.com.ua/news/mayatnykova_migratsiya_180_tys_lyudey_shchodnya_vizhdzhayut_do_lvova_289239.html

13. Сегіда К., Костріков С. Просторовий економетричний аналіз маятникової трудової міграції на регіональному рівні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. № 12. С. 42–53. <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2016.64.7>

14. Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Вересень 2019. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_15_ukr_screen.pdf

15. Передмістя наступає на Київ. Як вирішити транспортну проблему міст-супутників. *Економічна правда*. 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/04/23/647281/>

16. Кінаш І.П. Склад і структура соціальної інфраструктури. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. № 3 (46). Ч. 2. С. 171–176.

17. Варшавер Е., Рочева А., Иванова Н., Ермакова М. Места резидентной концентрации мигрантов в российских городах: есть ли паттерн? *Социологическое обозрение*. 2020. Т 19. № 2. С. 226–253. <https://doi.org/10.17323/1728-192x-2020-2-225-253>

18. Деминцева Е. Мигранты в постсоветском городе. *Laboratorium: журнал социальных исследований*. 2020. № 12 (1). С. 10–14. <https://doi.org/10.25285/2078-1938-2020-12-1-5-9>

Отримано 26.08.20 та оновлено 14.09.20

References

1. Migration and its Impact on Cities. (2017). World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/Migration_Impact_Cities_report_2017_low.pdf

2. World Migration Report 2015. Migrants and Cities: New Partnership to Manage Mobility. (2015). URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2015-migrants-and-cities-new-partnerships-manage-mobility>

3. Glick Shiller, N., Caglar, A. (2008). Migrant Incorporation and City Scale: Towards a Theory of Locality in Migration Studies. URL: https://www.academia.edu/33691522/Migrant_Incorporation_and_City_Scale_Towards_a_Theory_of_Locality_in_Migration_Studies?email_work_card=title

4. Huwelmaier, G. (2015, June). From “Jarmark Europa” to “Commodity City”. New Marketplaces, Post-socialist Migrations and Cultural Diversity in Central and Eastern Europe. *Central and Eastern European Migration Review*, 4, 1, 27-39. URL: http://www.ceemr.uw.edu.pl/sites/default/files/CEEMR_Vol_4_No_1_Huwelmaier.pdf

5. Huwelmaier, G. (2013). Bazaar Pagodas – Transnational Religion, Postsocialist Marketplaces and Vietnamese Migrant Women in Berlin. *Religion and Gender*, 3, 1, 75-88. URL: https://www.academia.edu/15688010/Bazaar_Pagodas_-_Transnational_Religion_Postsocialist_Marketplaces_and_Vietnamese_Migrant_Women_in_Berlin

6. Rubl, B., Malynovska, O. (2003). “Non-traditional” immigrants in Kyiv. Kyiv: Stylos [in Ukrainian]

7. Braichevska, O., Malynovska, O., Pylynskyi, Ya. (2009). “Non-traditional” immigrants in Kyiv seven years later. Kyiv: Stylos [in Ukrainian]

8. Fitsova, A., Lomonosova, N., Filipchuk, L. (2019). Immigrant women in Ukraine: problems and barriers to accessing decent work. Kyiv: CEDOS [in Ukrainian]

9. Maidanik, I.P. (2006). Gender aspects of migration influence on the labour market of Kyiv. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 1 (12), 53-59. <https://doi.org/10.15407/socium2006.01.053> [in Ukrainian]

10. Prybytkova, I.M. (2013). Presentation of the city in the space-time paradigm. *Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing – Sociology: theory, methods, marketing*, 3, 3-25 [in Ukrainian]

11. Pozniak, O.V. (2011). Demographic prospects of the capital region in the context of changes in the territorial structure of the population of Ukraine. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 1 (87), 249-257 [in Ukrainian]
12. Pendulum migration: 180 thousand people enter Lviv daily (2018). *Galinfo*. URL: https://galinfo.com.ua/news/mayatnykova_migratsiya_180_tys_lyudey_shchodnya_vizhdzhayut_do_lvova_289239.html [in Ukrainian]
13. Sehida, K., Kostrikov, S. (2016). Spatial econometric analysis of the regional commuting. *Visnyk Kyivskogo natsionalnogo universytetu, Geografiya – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Geography*, 12, 42-53. <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2016.64.7> [in Ukrainian]
14. Report of the national system for monitoring the situation of internally displaced persons. (2019, September). URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_15_ukr_screen.pdf [in Ukrainian]
15. The suburbs are advancing on Kyiv. How to solve the transport problem of satellite cities. (2019). *Ekonomichna pravda*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/04/23/647281/> [in Ukrainian]
16. Kinash, I.P. (2012). Composition and structure of social infrastructure. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen – Socio-Economic Research Bulletin*, 3 (46), 2, 171-176 [in Ukrainian]
17. Varshaver, E., Rocheva, A., Ivanova, N., Ermakova, M. (2020). Residential Concentrations of Migrants in Russian Cities: Is There a Pattern? *Sotsiologicheskoe obozrenie – Russian Sociological Review*, 19, 2, 226-253. <https://doi.org/10.17323/1728-192x-2020-2-225-253> [in Russian]
18. Demintseva, E. (2020). Migrants in the Post-Soviet City. *Laboratorium: zhurnal sotsialnykh issledovaniy – Laboratorium: Russian review of social research*, 12 (1), 10-14. <https://doi.org/10.25285/2078-1938-2020-12-1-5-9> [in Russian]

Received on 26.08.20 and updated on 14.09.20